

Lauma Šime

Raksta zinātniskais konsultants:

Daiki Horiguči (Daiki Horiguchi)

Japāņu personvārdu atveide latviešu valodā

Japāņu valoda un rakstība

Japāņu valodā runā apmēram 127 miljoni cilvēku Japānā, un tā ir devītā izplatītākā valoda pasaulē. Japāņu valodas izcelsme nav zināma. Vienā no teorijām to uzskata par izolētu valodu, otrajā pieņem, ka japāņu valoda ietilpst altajiešu valodu saimē, bet trešajā – ka austronēziešu valodu saimē. (Iwasaki 2013, 1–4)

Japāņu valoda, kurai veltīts šis raksts, ir tā sauktā standartvaloda jeb literārā valoda (標準語 *hjódzungo*, *hyōjungo*), vēlāk pārdēvēta par kopvalodu (共通語 *kjocūgo*, *kyōtsūgo*), ko Japānas valdība oficiāli noteica 1913. gadā un kas ir balstīta galvaspilsētā Tokijā runātajā dialektā. Šo standartvalodu izmanto izglītības iestādēs un publiskajā komunikācijā, un to saprot visā valstī.

Japāņu valodas rakstībā šobrīd tiek izmantotas trīs rakstības sistēmas vienlaikus. Japāņu valodas hieroglifus jeb kandži (漢字 *kanji*)¹, burtiski – ķīnzīme jeb Ķīnas rakstzīme –, izmanto japāņu valodas vai ķīniešu valodas cilmes nomenklatūras vārdu pierakstīšanai, t. i., lietvārdu rakstībai un darbības vārdu un īpašības vārdu sakņu jeb nelokāmās daļas rakstībai. Vienlaikus ar kandži izmanto divus zilbju alfabētus – hiraganu (ひらがな *hiragana*) un katakanu (カタカナ *katakana*). Ar hiraganu pieraksta vārdu daļas vai vārdus ar gramatisku nozīmi, piemēram, darbības vārdu un īpašības vārdu galotnes, un partikulas, kam japāņu valodā ir gramatiska funkcija. Ar katakanu pieraksta onomatopoētiskus vārdus un svešvalodu (izņemot ķīniešu valodas) cilmes vārdus, galvenokārt tie ir angliskas cilmes vārdi, piemēram, *pankēki* (パンケーキ) no angļu *pancake* 'pankūka'. Visus japāņu valodas vārdus var pierakstīt tikai ar zilbju alfabētiem, tātad katra kandži izrunu var pierakstīt ar hiraganas vai katakanas rakstzīmēm (visbiežāk ar hiraganu, bet ir arī gadījumi, kad pieraksta ar katakanu). Šādi rakstīt skolā mācās japāņu bērni un arī japāņu valodas kā svešvalodas apguvēji. Tā kā kandži skaits ir ievērojami lielāks (šobrīd japāņu standartvalodā lietošanai

¹ Šeit un citur, ja tekstā nav norādīts citādi, iekavās sniegta japāņu vārda oriģinālā rakstība un atveide angļu valodā pēc Hepbērna sistēmas.

publikācijās izveidots 2136 kandži saraksts, bet, rakstot ar datoru, iespējams izvēlēties no gandrīz 7000 kandži), tos apgūst pakāpeniski un pamazām ar tiem sāk aizstāt hiraganas rakstzīmes (Iwasaki 2013, 24).

Pirmās rakstzīmes, ko iepazīna Japānas teritorijā, bija ķīnizīmes jeb ķīniešu valodas hieroglifi. Ķīniešu teksti Japānas arhipelāgā parādījās jau mūsu ēras 1. un 2. gadsimta mijā, un pamazām izveidojās dažādas to lietojuma metodes. Pirmais to lietojums zināms kā *kundoku* (訓読 *kundoku*) – lasa ķīniešu valodā sastādītu tekstu, asociējot hieroglifa oriģinālo nozīmi ar līdzīgas nozīmes vārdu japāņu valodā, izmanto japāņu valodas izrunu, tekstu papildina ar japāņu valodas gramatiskajiem elementiem un maina vārdu secību atbilstoši japāņu valodas likumiem. Vēlāk radās jauns ķīnizīmju lietojums – tās lietoja kā fonētiskus simbolus japāņu valodas vārdu rakstīšanai, tādējādi hieroglifs tika atdalīts no oriģinālās nozīmes un izmantots tikai sava skanējuma dēļ. Šo lietojumu sauc par *manjoganu* (万葉仮名 *manyōgana*). Ir vārdi, kuriem šāda rakstība saglabājusies arī mūsdienā japāņu valodā, piemēram, *Āzija* (亜細亜 *Adžia, Ajia*), tomēr jāpiebilst, ka visbiežāk šo vārdu raksta ar katakanas zilbju alfabētu – *Āzija* (アジア *Adžia, Ajia*). Kā redzams, katra kandži nozīmei nav sakara ar vārda nozīmi, tie izvēlēti galvenokārt izrunas dēļ.

Āzija (亜細亜 *Adžia, Ajia*)

kandži	nozīme	izruna
亜	otrais, ēkas pamats	a
細	tievs	dži
亜	otrais, ēkas pamats	a

Ilgu laiku šie abi lietojumi parādījās vienlaikus vienā tekstā – daļa vārdu tika pierakstīti ar ķīnizīmēm kā fonētiskiem simboliem, bet daļa – ar savu oriģinālo semantiku un tikai izrunāta kā atbilstošais japāņu valodas vārds. Vēlāk tika izveidoti abi zilbju alfabēti – hiragana un katakana –, kas sākotnēji izmantoti atšķirīgiem tekstiem un situācijām. Piemēram, hiraganu izmantoja sievietes, rakstot dienasgrāmatas un dzeju, bet katakanu izmantoja budistu mūki reliģiska satura tekstos, lai pierakstītu gramatiskos japāņu valodas elementus vai komentētu tekstu saturu (Iwasaki 2013, 18–25). Šādas vēsturiskās lietojuma attīstības rezultātā arī šobrīd japāņu valodā vairumam kandži ir gan japāniskā no *kundoku* lietojuma radusies izruna (tagad īsāk

saukta par *kun* izrunu), gan no *manjoganas* lietojuma radusies izruna (tagad īsāk saukta par *on* izrunu). Turklāt ķīniešu valodas teksti Japānas teritorijā nonāca dažādos vēsturiskos periodos un vairāku ķīnizīmju izruna laika gaitā ir mainījusies, tādēļ vizuāli un semantiski vieni un tie paši hieroglifi Japānas teritorijā nonāca ar dažādu izrunu. Vēl joprojām japāņu valodā ir kandži ar, piemēram, trīs dažādām *on* izrunām. Tā kā vairumam kandži ir vairākas *kun* un vairākas *on* izrunas, to pareizo izrunu konkrētā situācijā var izsecināt tikai pēc konteksta un pēc tā, ar kādiem citiem kandži tas kopā rakstīts. Ja runa ir par personvārdiem, bieži pareizo izrunu zina tikai pats vārda īpašnieks (Iwasaki 2013, 24). Ja persona vēlas, lai tās vārdu pareizi izlasītu, ir jānorāda rakstība arī ar zilbju alfabētu. Piemēram, tālāk redzams, ka vienus un tos pašus kandži var dažādi izrunāt – pieci dažādi vīriešu personvārdi tiek rakstīti ar vienādiem kandži.

kandži	hiragana	latviešu valoda
大樹	だいき	Daiki
大樹	たいき	Taiki
大樹	だいじゅ	Daidžu
大樹	たいじゅ	Taidžu
大樹	ひろき	Hiroki

Japāņu valodas latinizācija jeb transliterācija

Japāņu valodas vārdi, arī personvārdi, visbiežāk latviešu valodā nonāk ar angļu valodas starpniecību, tādējādi skaņas tiek atveidotas no japāņu valodas angļu valodā, un tad – no angļu valodas latviešu valodā. Lai izvairītos no kļūdainas atveides latviešu valodā, jāaplūko japāņu valodas rakstība un jāsaprot, no kādām rakstzīmēm vārds sastāv oriģinālvalodā, tāpat bieži nepieciešams zināt, no kādiem kandži vārds sastāv (precīzāk, kur vārdā ir kandži robeža, t. i., beidzas viena kandži izruna un sākas otra). Tā kā bieži tas nav iespējams (tādēļ, ka visbiežāk lasītājam nav pazīstama japāņu valodas rakstība un kandži, vai tādēļ, ka vārdam nav atrodams oriģinālais avots), svarīgi aplūkot pazīstamākās un biežāk lietotās japāņu valodas latinizācijas sistēmas. Japāņu valodā tās pazīstamas kā *romadži* (ローマ字 *romaji*), burtiski – romiešu rakstzīmes. Iepriekš latviešu valodā izmantota atveide *romadzi* (plašāk par šīm atveides atšķirībām turpmāk rakstā) (Eglīte, Katajs 1978, 166), bet angļu valodā visbiežāk sastopamais termins ir *romanization*. Lai arī latviešu valodā

atbilstošais termins ir *latinizācija*, ir skaidrs, kādēļ, runājot par japāņu valodu, bieži sastopams arī termins *romanizācija*.

Pastāv vairākas japāņu valodas latinizācijas sistēmas un to variācijas, bet divas galvenās un visizplatītākās ir Hepbērna un *Kunrei* sistēmas (訓令 *Kunrei*, valdības pilnvarotā atveides sistēma) (SWET [2018] 2022, 15). Rietumu valstīs, kā arī japāņu valodas apguvēju vidū visizplatītākā japāņu valodas latinizācija jeb atveide angļu valodā ir amerikāņu misionāra Džeimsa Kērtisa Hepbērna (*James Curtis Hepburn*, 1815–1911) izveidotā sistēma (turpmāk – Hepbērna sistēma), ko autors izmantoja savā 1887. gadā publicētajā japāņu un angļu valodas vārdnīcā. Šī sistēma ir balstīta angļu valodas skaņu sistēmā, precīzāk, angļu valodas līdzskaņos un itāļu un vācu valodas patskaņos (SWET [2018] 2022, 16), tādēļ indoeiropiešu dzimto valodu runātājiem, kas neprot japāņu valodu, tā ir instinktīvi vissaprotamākā un ir viegli uzminēt pareizo (vai vismaz vistuvāko) japāņu valodas vārda izrunu. Par spīti tam, ka *Kunrei* sistēma 1937. gadā tika pieņemta par oficiālo sistēmu valstī, tiek izmantota Japānas valdības iestādēs un mācīta skolās (SWET [2018] 2022, 16), iedzīvotāju aptauja (Nippon 2022; Asahi Shimbun 2022) atklāj, ka Hepbērna sistēma ir visizplatītākā arī japāņu vidū. To izmanto vairumā akadēmisko tekstu un angļu valodas publikācijās Japānā, un tā ir pamatā arī sistēmai, ko Japānas valdība izmanto personvārdu atveidei japāņu pasēs (Komaba 2009, 1–2). Tomēr ne visiem japāņiem ir pases, jo to noformēšana nav obligāta, bet citos personu apliecinošos dokumentos vārds netiek latinizēts. Tādējādi daudzi savu vārdu raksta, izmantojot nevis Hepbērna sistēmu, bet gan *Kunrei* sistēmu vai kādu no abu sistēmu variācijām. Bieži novērojams arī abu sistēmu paralēls lietojums, piemēram, vienā ceļazīmē katrs vietvārds atveidots pēc savas metodes. Hepbērna sistēmu izmanto izdevniecības akadēmiskām publikācijām angļu valodā, vārdnīcās un presē (SWET [2018] 2022, 16).

Tomēr Hepbērna sistēmai ir variācijas, un laika gaitā ir izveidojušās vairākas tai radniecīgas sistēmas, kas visas tiek sauktas vienā vārdā – par Hepbērna atveides sistēmu. Visas ir balstītas oriģinālajā sistēmā, bet ir vairākas atšķirības (par tām turpmāk rakstā). Šīs variācijas var radīt apjukumu gan japāņu, gan valodas apguvēju vidū, bet jo īpaši tas rada pārpratumus to cilvēku starpā, kas nezina japāņu valodu, un bieži nav skaidrs, vai ir runa par dažādām atveides variācijām vai pilnīgi atšķirīgiem vārdiem un skaņām. Joko Kudo (Kudo 2011, 100) secina, ka Hepbērna sistēma drīzāk ir uzskatāma par vienotu atveides principu kopumu vai atveides metodi, nevis par konkrētu sistēmu.

Zilbju tabula

Hiraganas zilbju alfabēts mūsdienu japāņu valodā sastāv no 46 simboliem, bet tradicionāli tiek saukts par 50 skaņu tabulu (五十音図 *godžūondzu, gojūonzu*). Arī katakanas alfabēts atveido tādas pašas skaņas, bet vizuāli rakstzīmes atšķiras. Tiek uzskatīts, ka tā struktūra balstīta Indijas valodu fonoloģiskajās sistēmās, ko Japānas teritorijā budistu mūki ieviesa 11. gadsimtā. Zilbju tabulu veido piecas kolonnas un 10 rindas (vai arī otrādi, ja izmanto tradicionālo – vertikālo, no labās uz kreiso pusi – rakstības virzienu). (Iwasaki 2013, 20–25) Šajā rakstā 1. tabulā izmantots indoeiropiešu valodu horizontālais rakstības virziens. 1. rinda sastāv no pieciem patskaņiem, katra nākamā rinda sastāv secīgi no tiem pašiem patskaņiem, bet katra sākas ar savu līdzskani. Izņēmums ir pēdējie simboli – viens pats līdzskanis *n* un *o* (を *o*), ko izmanto tikai kā gramatisku vienību (akuzatīva locījuma partikulu). Japāņu valodā izmanto fonētisko principu – rakstība atbilst izrunai. Lai arī ir dažas izrunas nianšes atkarībā no skaņas atrašanās vārda sākumā vai vidū un atkarībā no novietojuma blakus citām skaņām, tās nav tik būtiskas, lai mainītu skaņas atveidi angļu valodā pēc Hepbērna sistēmas vai latviešu valodā. 1. tabulā norādītas angļu valodas atbilstmes pēc Hepbērna sistēmas, kas publicēta 2018. gada Rakstnieku, redaktoru un tulkotāju sabiedrības 3. izdevumā „Japānas stila lapa”. Tā veidota kā ieteikumi un ceļvedis tām izdevniecībām, rakstniekiem un tulkotājiem, kuri darbojas Japānā un raksta angļu valodā (SWET [2018] 2022, 64). Šīs atbilstmes saskan ar Amerikas Savienoto Valstu Kongresa bibliotēkas publicētajiem jaunākajiem norādījumiem, kas atpazīstami ar saīsinājumu ALA-LC (*American Library Association – Library of Congress*) (ALA-LC [2018] 2022, 28), kā arī ar Tokijas Universitātes Angļu valodas nodaļas publicētajiem latinizācijas ieteikumiem (Komaba 2009, 3).

Latviešu valodas atbilstmēm izmantota Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes (turpmāk – LU HZF) Āzijas studiju nodaļā pakāpeniski izstrādātā un profesores Agneses Haijimas publicētā atveides sistēma (Haijima 2015, 176), sk. 1. tabulu. Ar treknrakstu iezīmēta to skaņu atveide, kas angļu un latviešu valodā atšķiras.

Tabulas lauciņi veidoti pēc šāda principa:

hiraganas simbols

Hepbērna atveide / atveide latviešu valodā

CITVALODU ĪPAŠVĀRDU ATVEIDE

	a zilbes	i zilbes	u zilbes	e zilbes	o zilbes
patskaņu rinda	あ a / a	い i / i	う u / u	え e / e	お o / o
patskaņu rindas piemēri	Aiko / Aiko	Ichika / Ičika	Miu / Miu	Emika / Emika	Osamu / Osamu
k zilbes	か ka / ka	き ki / ki	く ku / ku	け ke / ke	こ ko / ko
k zilbju piemēri	Rika / Rika	Miyuki / Mijuki	Kumiko / Kumiko	Kenji / Kendži	Chikako / Čikako
s zilbes	さ sa / sa	し shi* / ši	す su / su	せ se / se	そ so / so
s zilbju piemēri	Masahiro / Masahiro	Hiroshi / Hiroši	Asuka / Asuka	Sena / Sena	Sora / Sora
t zilbes	た ta / ta	ち chi* / či	つ tsu* / cu	て te / te	と to / to
t zilbju piemēri	Takashi / Takaši	Chika / Čika	Natsumi / Nacumi	Teruaki / Teruaki	Haruto / Haruto
n zilbes	な na / na	に ni / ņi	ぬ nu / nu	ね ne / ne	の no / no
n zilbju piemēri	Haruna / Haruna	Nika / Ņika	Kinue / Kinue	Suzune / Sudzune	Minori / Minori
h zilbes	は ha / ha	ひ hi / hi	ふ fu* / fu	へ he / he	ほ ho / ho
h zilbju piemēri	Haruki / Haruki	Hikari / Hikari	Fumi / Fumi	Taihei / Taihei	Akiho / Akiho
m zilbes	ま ma / ma	み mi / mi	む mu / mu	め me / me	も mo / mo
m zilbju piemēri	Masaki / Masaki	Mika / Mika	Hiromu / Hiromu	Yume / Jume	Tomoki / Tomoki
j zilbes	や ya / ja	–	ゆ yu / ju	–	よ yo / jo
j zilbju piemēri	Ayami / Ajami	–	Yuki / Juki	–	Hiyori / Hijori
r zilbes	ら ra / ra	り ri / ri	る ru / ru	れ re / re	ろ ro / ro
r zilbju piemēri	Sakura / Sakura	Tenri / Tenri	Haruki / Haruki	Reo / Reo	Hiroshi / Hiroši
v zilbes	わ wa / va	–	–	–	を o / o
v zilbju piemēri	Wataru / Vataru	–	–	–	–
–	ん n / n	–	–	–	–
n rakstu zīmes piemērs	Anna / Anna	–	–	–	–

* Zilbes, kuru atveide atšķiras no *Kunrei* sistēmas

1. tabula. Hiraganas alfabēts ar tā atveides variantiem
angļu un latviešu valodā ar īpašvārdu piemēriem

Kā redzams 1. tabulā, līdzskaņi tikai dažās zilbju rindās visās piecās zilbēs atveidoti konsekventi. *S* rindā četras zilbes atveidotas ar līdzskaņi *s*, bet viena zilbe (し *ši*) – ar *š*. Citās rindās šādi izņēmumi ir *t* rindās *či* un *cu*, *h* rindās *fu* un tikai latviešu valodas atveides gadījumā arī *n* rindās *ņi*. Var gadīties saskarties ar angļu valodā atveidotiem vārdiem pēc iepriekš pieminētās *Kunrei* sistēmas, kas šajā ziņā ir konsekventāka nekā Hepbērna sistēma, jo veidota no japāņu valodas skatupunkta. Pēc *Kunrei* sistēmas šīs rindas izskatās tā, kā norādīts 2. tabulā.

	<i>a</i> zilbes	<i>i</i> zilbes	<i>u</i> zilbes	<i>e</i> zilbes	<i>o</i> zilbes
<i>s</i> zilbes	sa	si*	su	se	so
<i>t</i> zilbes	ta	tī*	tu*	te	to
<i>h</i> zilbes	ha	hi	hu*	he	ho

* Zilbes, kuru atveide atšķiras no *Kunrei* sistēmas

2. tabula. Trīs zilbju rindas ar to atveides variantiem angļu valodā *Kunrei* sistēmā

2.a tabulā uzskatāmāk redzams, kā šīm četrām zilbēm atšķiras atveide angļu valodā pēc Hepbērna un *Kunrei* sistēmas.

	<i>i</i> zilbes	<i>u</i> zilbes
<i>s</i> zilbes	H: shi (Takeshi) K: si (Takesi)	–
<i>t</i> zilbes	H: chi (Chika) K: ti (Tika)	H: tsu (Tatcuki) K: tu (Tatuki)
<i>h</i> zilbes	–	H: fu (Fumika) K: hu (Humika)

2.a tabula. Hepbērna un *Kunrei* sistēmas atšķirību atveides piemēri

Lai arī Hepbērna sistēma ir izplatītāka, reizēm nākas saskarties ar japāņu valodas vārdiem, kas angļu valodā atveidoti pēc *Kunrei* sistēmas. Ja nākas saskarties ar *Kunrei* sistēmas atveidojumiem (personvārdiem, kas angļu valodā atveidoti, izmantojot zilbes *si*, *ti*, *tu*, *hu*), atveidojot latviešu valodā, ieteicams izmantot atbilstoši *ši*, *či*, *cu* un *fu*.

Mituko (*Kunrei*) → *Mitsuko* (Hepbērna) → *Micuko* (latviešu valodā)

Hepbērna sistēma no angļu valodas skatupunkta ir intuitīvi vieglāk izmantojama, lai pēc iespējas precīzāk izrunātu japāņu valodas skaņas. Tomēr nevar viennozīmīgi apgalvot, ka visas Hepbērna piedāvātās atveides ir tuvākas patiesajai japāņu valodas izrunai, piemēram *ši* (し *shi*) izruna patiesībā ir pa vidu starp latviešu *ši* un *si*. Gunas Eglītes un Edgara Kataja piedāvātajā atveides sistēmā šo zilbi atveido kā *si*, bet LU HZF sistēmā – kā *ši*. Ja aplūko 1. tabulas zilbes, tad tā ir arī vienīgā atšķirība šajās sistēmās. (Eglīte, Katajs 1977, 132.) Tādējādi skaidrojamas atšķirīgās vārdu *Hirošima*, *Fukušima*, *suši* utt. atveides:

LU HZF sistēma	G. Eglītes un E. Kataja sistēma
Fukušima	Fukusima
Hirošima	Hirosima
suši	susi

Ņemot vērā angļu valodas kā starpniekvalodas augsto īpatsvaru, arī LU HZF izstrādātā un A. Haijimas publicētā atveides sistēma (Haijima 2015, 176) balstīta šobrīd pasaulē populārākajā Hepbērna sistēmā (tā redzama 1. tabulā), pēc kuras šo zilbi atveido kā *shi* un kam latviešu valodā atbilstu *ši*.

Hiraganas rakstzīme *n* (ん)

Kā redzams tabulā, vienīgais līdzskanis, kam ir sava rakstzīme, ir *n*. Jāmin, ka pirmajā 1867. gadā publicētajā Dž. Hepbērna vārdnīcā līdzskanis *n* pirms līdzskaņiem *b*, *p* vai *m* bieži atveidots kā *m*, piemēram, uzvārdā *Honma*:

本間 (ほんま) – angļu val. *Honma* / *Homma*

Lai arī jaunākajās publikācijās ieteikts izvairīties no *n* pārveidošanas par *m*, šādi atveidoti vārdi vēl joprojām ir samērā bieža parādība angļu valodas tekstos. (Komaba 2009, 5) Šī variācija var radīt neskaidrību, ja vārds jāpārveido no angļu valodas, piemēram, latviešu valodā, bet oriģinālvalodas teksts nav pieejams. Šādos gadījumos līdzskanis *m*, kas atrodas pirms *b*, *p* vai *m*, arī konsekvences labad būtu jāpārveido atpakaļ par *n*.

Par citām iespējamām problēmsituācijām līdzskaņa *n* atveidē sk. arī sadaļā „Apostrofa un defises lietojums angļu valodas atveidē” turpmāk rakstā, kur aplūkotas morfēmu robežas japāņu valodas vārdos.

Diakritiskās zīmes

3. tabulā redzams, ka zilbēm, kuras sākas ar līdzskaņiem *k*, *s*, *t* un *h*, var lietot diakritiskās zīmes, kas maina zilbes pirmā līdzskaņa izrunu (pirmo trīs rindu gadījumā piešķir balsīgumu).

	<i>a</i> zilbes	<i>i</i> zilbes	<i>u</i> zilbes	<i>e</i> zilbes	<i>o</i> zilbes
<i>k</i> → <i>g</i>	か ga / ga	き gi / gi	く gu / gu	け ge / ge	こ go / go
piemēri	Taiga / Taiga	Tsumugi / Cumugi	Megumi / Megumi	Genji / Gendži	Shingo / Šingo
<i>s</i> → <i>dz/dž</i>	ざ za / dza	じ ji* / dži	ず zu / dzu²	ぜ ze / dze	ぞ zo / dzo
piemēri	Monzaemon / Mondzaemon	Kenji / Kendži	Mizuki / Midzuki	Zenji / Dzendži	Kenzou / Kendzo
<i>t</i> → <i>d/dž/dz</i>	た da / da	ち ji* / dži	づ zu / dzu	で de / de	ど do / do
piemēri	Daisuke / Daisuke	–	Aizu / Aidzu	Hideto / Hideto	Midori / Midori
<i>h</i> → <i>b</i>	は ba / ba	ひ bi / bi	ふ bu / bu	べ be / be	ぼ bo / bo
piemēri	Subaru / Subaru	Hibiki / Hibiki	Shinobu / Šinobu	Koube / Kobe	Noboru / Noboru
<i>h</i> → <i>p</i>	ぱ pa / pa	ぴ pi / pi	ぷ pu / pu	ぺ pe / pe	ぽ po / po
piemēri	Genpaku / Genpaku	Pika / Pika	Onpu / Onpu	Junpei / Džunpei	Tanpopo / Tanpopo

* Zilbes, kuru atveide atšķiras no *Kunrei* sistēmas

3. tabula. Hiraganas zilbes ar diakritiskajām zīmēm ar īpašvārdu piemēriem

3. tabulā atklājas, kā mainās zilbju izruna un atveide angļu un latviešu valodā, ja tām ir diakritiskās zīmes. Jāpievērš uzmanība tam, ka *s* zilbju rindā diakritiskā zīme padara *s* par *dz* visos gadījumos, izņemot *ši*, kas kļūst par *dži*. *T* rindā diakritiskā zīme padara *t* par *d*, bet ir divi izņēmumi: *či* kļūst par *dži* un *cu* – par *dzu*. Savukārt retāk izmantotajā *Kunrei* sistēmā *s* rindā tiek konsekventi izmantots līdzskanis *z*, bet *t* rindā Hepbērna sistēmas *ji* vietā arī izmanto *zi*. Ja nākas saskarties ar zilbi *zi* angļu valodas atveidē, ieteicams latviešu valodā to

² Ugis Nastevičs piedāvā *dz* skaņas vietā rakstīt līdzskani *z* (Nastevičs 2021). Šajā rakstā konsekvences dēļ viscaur izmantota LU HZF izstrādātā un ikdienā lietotā sistēma.

atveidot kā *dži*. Šeit atkal jāpiemin atšķirība no G. Eglītes un E. Kataja sistēmas, kurā *dži* (じ) atveido bez mīkstinājuma zīmes – kā *dzi*. (Eglīte, Katajs 1977, 133.)

LU HZF sistēma	G. Eglītes un E. Kataja sistēma
Fudži	Fudzi
Fudžijama	Fudzijama

Minot atkal to pašu iemeslu – Hepbērna sistēmas popularitāti un biežo angļu valodas starpniekgadījumu skaitu –, pēc LU HZF sistēmas konsekvences dēļ tiek izmantots *dži* (Haijima 2015, 176).

Saliktās skaņas

4. tabulā attēlotas saliktās skaņas – *i* zilbes kopā ar mazu rakstzīmi *ja, ju* vai *jo*.

	+ maza <i>ja</i>	+ maza <i>ju</i>	+ maza <i>jo</i>
<i>ki</i>	きや kya / kja	きゅ kyu / kju	きょ kyo / kjo
piemēri	Kyan / Kjan	Kyuu / Kjūi	Kyo / Kjo
<i>ši</i>	しゃ sha* / ša	しゅ shu* / šu	しょ sho* / šo
piemēri	Musha / Muša	Shutou / Šjuto	Yakusho / Jakušo
<i>či</i>	ちゃ cha* / ča	ちゅ chu* / ču	ちょ cho* / čo
piemēri	Tarucha / Taruča	Chuuji / Čūdži	Chouji / Čodži
<i>ņi</i>	にや nya / ņa	にゅ nyu / ņu	にょ nyo / ņo
piemēri	Hannya / Hanņa	Hanyuu / Hanjū	Shinnyo / Šinņo
<i>hi</i>	ひや hya / hja	ひゅ hyu / hju	ひょ hyo / hjo
piemēri	Hyakutarou / Hjakutaro	Hyuuga / Hjūga	Hyouosuke / Hjosuke
<i>mi</i>	みや mya / mja	みゅ myu / mju	みょ myo / mjo
piemēri	–	Myuuji / Mjūdži	Myoi / Mjoi
<i>ri</i>	りや rya / rja	りゅ ryu / rju	りょ ryo / rjo
piemēri	–	Ryuunosuke / Rjūnosuke	Ryou / Rjo

* Zilbes, kuru atveide atšķiras no *Kunrei* sistēmas

4. tabula. Saliktās skaņas ar īpašvārdu piemēriem

Kā redzams 4. tabulā, angļu un latviešu valodas atveide ir atšķirīga visām saliktajām skaņām. *Kunrei* sistēmā *ši* rindas zilbes tiek atveidotas kā *syā*, *syu*, *syo*, bet *či* rindas – kā *tyā*, *tyu*, *tyo*. Arī šīs zilbes latviešu valodā ieteicams atveidot kā *ša*, *šu*, *šo* un *ča*, *ču*, *čo*. 5. tabulā redzams, ka *Kunrei* sistēmā atšķiras *ši* rinda – *zyā*, *zyu*, *zyo*. Arī šīs zilbes latviešu valodā ieteicams atveidot kā *dža*, *džu*, *džo*. Iespējams, daļēji *Kunrei* atveides iespaidā arī G. Eglītes un E. Kataja sistēmā *ši*, *či* (4. tabulā) un *dži* (5. tabulā) rindu salikto skaņu atveidojumā ir atšķirības (attiecīgi *sja*, *sju*, *sjo*; *čja*, *čjo*, *čjo*; *dzja*, *dzju*, *dzjo*). (Eglīte, Katajs 1977, 134)

5. tabulā parādītas tās saliktās skaņas, kuru pirmajai – *i* zilbei – ir diakritiskā zīme.

	+ mazs <i>ja</i>	+ mazs <i>ju</i>	+ mazs <i>jo</i>
<i>ki</i> → <i>gi</i>	ぎゃ gya / gja	ぎゅ gyu / gju	ぎょ gyo / gjo
piemēri	Gyakushi / Gjakuši	–	Gyou / Gjo
<i>ši</i> → <i>dži</i>	じゃ ja* / dža	じゅ ju* / džu	じょ jo* / džo
piemēri	Bunjaku / Bundžaku	Jun / Džun	Jouji / Džodži
<i>hi</i> → <i>bi</i>	びゃ bya / bja	びゅ byu / bju	びょ byo / bjo
piemēri	Byakuren / Bjakuren	Byuuga / Bjūga	Byouga / Bjoga
<i>hi</i> → <i>pi</i>	ぴゃ pya / pja	ぴゅ pyu / pju	ぴょ pyo / pjo
piemēri	–	–	Pyon / Pjon

* Zilbes, kuru atveide atšķiras no *Kunrei* sistēmas

5. tabula. Saliktās skaņas ar diakritiskajām zīmēm ar īpašvārdu piemēriem

Dubultoti līdzskaņi

Japāņu valodā var pagarināt līdzskaņa izrunu, pirms zilbes, kuras pirmais līdzskaņis jāpagarina jeb jādubulto, liekot mazu hiraganas rakstzīmi *cu* (っ *tsu*). Latviešu valodas atveidē troksneņus nedubulto.

Hiragana	Hepbērna atveide	Atveide latviešu valodā
はっとり	Hattori	Hatori
いっきょう	Ikkyō	Ikjo
いっぽ	Ippo	Ipo
はっし	Hasshi	Haši
せっつ	Settsu	Secu

Ja maza rakstzīme *cu* atrodas pirms zilbes *či* (ち *chi*), tad Hepbērna sistēmā dubultošanu atveido ar *t* pirms šīm zilbēm, bet ir sastopami atveidojumi arī ar dubultu *c*:

Hiragana	Hepbērna atveide	Atveide latviešu valodā
まっちゃ	Matcha / Maccha	Mača

Ievērojot latviešu valodas rakstības likumus, troksneņus nedubulto, lai arī līdzskaņi izrunā kā dubultu. Piemēram, vārda *mačs* ģenitīva locījumā *mača* (*Krastu mača komandas*) troksnenis *č* tiek izrunāts kā dubultais līdzskaņis, tomēr rakstībā to neatspoguļo. Līdzīgi kā latviešu valodas vārdos *aka*, *taka*, *saka*. Arī japāņu valodas vārdam *mača* troksnenis *č* nebūtu jādubulto. Latvietis, lasot šādu vārdu, intuitīvi izrunātu šo līdzskaņi kā dubultu skaņu. Troksneņu dubultošana, pirms tiem rakstot *t*, arī atbilst nevis latviešu valodas likumiem, bet gan angļu valodas likumiem.

Vienīgais izņēmums ir līdzskaņis *n*, kuru nedubulto ar mazo *cu*, bet ar hiraganas simbolu *n* (ん *n*). Tā kā latviešu valodas pareizrakstības likumi ļauj dubultot skaneņus, *n* dubultošana ir piemērota arī tālāk minēto japāņu valodas vārdu atveidei latviešu valodā.

Hiragana	Hepbērna atveide	Atveide latviešu valodā
あんな	Anna	Anna
てんな	Tenna	Tenna

Garās skaņas

Japāņu valodā ir pieci īsie un pieci garie patskaņi, tās ir atsevišķas fonēmas, gluži tāpat kā latviešu valodā. Tā kā arī latviešu valodā četriem no patskaņiem liekamas garumzīmes, tāpat ieteicams darīt japāņu valodas vārdu atveidē – tātad visiem, izņemot o.

Vissarežģītākais ir jautājums par *e+i* savienojumu. Vairumā japāņu valodas pētījumu un mācību materiālu norādīts, ka ar šo savienojumu tiek veidots garais ē. Pēc japāņu valodas fonētikas aprakstiem redzams, ka *ei* vienas morfēmas robežās izrunā variē starp divskani [ei] un garo patskani [e:] (Iwasaki 2013, 31). Galvenajās Hepbērna sistēmas vadlīnijās (SWET [2018] 2022; Komaba 2009; ALA-LC [2018] 2022) tiek ieteikts *ei* nepārveidot par garo patskani, t. i., neizmantot garumzīmi, bet atstāt divskani *ei*. Savukārt vairākās japāņu valodas gramatikās un vārdnīcās visi garie patskaņi atveidoti ar dubultu patskani (*aa*, *ii*, *uu*, *ee*, *oo*) (Kenkyusha 1992; Martin [1975] 1988). LU HZF atveides sistēmā *ei* šādos gadījumos atveido kā garo ē (Haijima 2015, 177) atbilstoši vairumam japāņu valodas mācību materiālu. Šī raksta autore un zinātniskais konsultants iesaka japāņu personvārdu (nevis sugasvārdu) atveidē šo patskaņu salikumu nostiprinātās tradīcijas dēļ atstāt kā divskani, nevis pārveidot par garo ē (tas arī ir saskaņā ar Hepbērna atveides principu un rakstību, kādā šie personvārdi tiek rakstīti japāņu pasēs), piemēram, sieviešu personvārdā *Eiko*.

	Formula pagarināšanai hiraganas alfabētā	Piemērs hiraganā	Hepbērna atbilde	Citi atveides varianti (<i>Kunrei</i> un citi)	Atveide latviešu valodā
<i>ā</i>	<i>a</i> -zilbe + <i>a</i>	さあや	Sāja	Saaja	Sāja
<i>ī</i>	<i>i</i> -zilbe + <i>i</i>	いいだ	Īda	Iida	Īda
<i>ū</i>	<i>u</i> -zilbe + <i>u</i>	しゅうじ	Shūji	Shuuji	Šūdži
<i>ē</i>	<i>e</i> -zilbe + <i>e</i> <i>e</i> -zilbe + <i>i</i>	おねえさん えいこ	onēsan Eiko	oneesan Eeko	onēsan Eiko
<i>ō</i>	<i>o</i> -zilbe + <i>o</i> <i>o</i> -zilbe + <i>u</i>	おおの そうし	Ōno Sōshi	Oono / Ohno Sooshi / Soushi	Ono Soši

6. tabula. Patskaņu pagarināšana

Kā redzams, patskaņu pagarināšanai angļu valodas atveidē mēdz izmantot dažādas metodes. Vēl papildus jāpiemin, ka reizēm garos patskaņus atveido kā īsos, turklāt dažās vadlīnijās ieteikts garos patskaņus lietot tikai

tad, ja paredzētā auditorija ir japāņu valodas pratēji vai ja raksta tematika cieši saistīta ar Japānu (Komaba 2009, 4). Tādēļ, ja latviešu valodā jāatveido jau angliskots japāņu valodas vārds, bieži nevar noteikt, vai oriģinālā ir bijis garais patskanis vai ne. Ja nav pieejama arī izruna zilbju rakstībā, ieteicams to noskaidrot pie vārda īpašnieka. Piemēram, *Ono* (小野, おの *Ono*) un *Ōno* (大野, おおの *Ōno*) ir divi dažādi uzvārdi, un *Juki* (*Yuki*) ir drīzāk sieviešu personvārds, bet *Jūki* (*Yūki*) ir abu dzimumu personvārds.

7. tabulā redzams, kā nekonsekvents garo patskaņu atveidojums angļu valodā var radīt pārpratumus, ja nav pieejama rakstība zilbju alfabētā.

Hiragana	Hepbērna atveide, ja nelieto garumzīmes	Atveide latviešu valodā
ゆき	Yuki	Juki
ゆうき	Yuki	Jūki
みゆ	Miyu	Miju
みゆう	Miyu	Mijū

7. tabula. Personvārdi ar garajiem un īsajiem patskaņiem

Vienzilbes personvārdu ar īso patskani japāņu valodā nav. Ja angļu valodas atveidē ir vienzilbes personvārds, arī tad, ja tas rakstīts ar īso patskani, japāņu valodā tam atbilst garais patskanis, tādēļ latviešu valodā tas būtu jāatveido kā garais. Piemēram, šādi viriešu personvārdi:

Shu (angļu val.) → *Šū* (latv. val.)

Sho (angļu val.) → *Šo* (latv. val.) (izrunā ar garo o)

Apostrofa un defises lietojums angļu valodas atveidē

Ja hiraganas simbols *n* atrodas pirms patskaņa vai kādas no *j* (*y*) zilbēm, aiz tā, lai arī ļoti reti, mēdz lietot apostrofu vai defisi. Apostrofs un defise šādos gadījumos akcentē morfēmu jeb vārda daļu un vienlaikus arī kandži robežu (norāda, ka aiz šī apostrofa sākas cita morfēma un arī kandži). Ja runa ir par personvārdiem, tad to lietojums rāda, kur viena kandži izruna beidzas un sākas cita, ja jāatdala līdzskanis *n* un patskanis vai ja otrā kandži līdzskanis ir *j* (*y*). Piemēram, *Šin-iči* (*Shin-ichi*) un *Šun-ja* (*Shun-ya*). Bez šādas vizuālas morfēmu atdalīšanas šos vārdus varētu lasīt arī citādi – kā *Šiņiči* (*Shinichi*) un *Šuņa* (*Shunya*), tādējādi defises vai apostrofa lietojums norāda, ka latviešu valodā

jālieto *n*, nevis *ŋ*. No tā var secināt, ka šajos vārdos zilbju alfabēta atveidē ir nevis kāda no *n* zilbēm kopā ar patskani (sk. 2. tabulas rindu „*n* zilbes”), bet gan rakstzīme *n* (*hn*).

Hiragana	Hepbērna atveide	Pareiza atveide latviešu valodā	Kļūdaina atveide latviešu valodā
けんや しんや しゅんや じゅんや	Ken-ya Shin-ya Shun-ya Jun-ya	Kenja Šinja Šunja Džunja	Keņa Šiņa Šuņa Džuņa
けんいち しんいち しゅんいち じゅんいち	Ken-ichi Shin-ichi Shun-ichi Jun-ichi	Keniči Šiniči Šuniči Džuniči	Keņiči Šiņiči Šuņiči Džuņiči
けんいちろう しゅんいちろう じゅんいちろう	Ken-ichirō Shun-ichirō Jun-ichirō	Keničiro Šuničiro Džuničiro	Keņičiro Šuņičiro Džuņičiro

8. tabula. Apostrofa vai defises lietojums morfēmu robežas norādīšanai

Personvārdos, kuros ir līdzskaņi *n* un *j*, jāapzinās, ka ir divi iespējami atveides varianti latviešu valodā. Līdzskanis *n* var būt gan daļa no līdzskaņa un patskaņa zilbes *ni*, gan viens pats līdzskanis *n* (*hn*), un no tā ir atkarīgs *n* mikstinājuma zīmes lietojums. Atbildi reizēm var atrast japāņu valodas personvārdu vārdnīcā, kur ir norādīta morfēmu robeža. Ja vārdnīcā norādīts, ka morfēmas var tikt šķirtas divējādi, atbildi var meklēt tikai pie vārda īpašnieka. Arī līdzskanis *j* (*y*) angļu valodas atveidē var būt radies gan no līdzskaņa un patskaņa zilbēm *ja*, *ju*, *jo*, gan kā daļa no saliktajām skaņām, kas attēlotas 4. un 5. tabulā. Kā redzams šajās tabulās, dažos gadījumos latviešu valodas atveidē līdzskanis *j* pazūd, tādēļ arī vārdos ar šīm zilbēm (sk. *ši*, *či*, *ŋi* rindas 4. tabulā un *ši* rindu 5. tabulā) par pareizo atveidi latviešu valodā jāpārliedz vārdnīcā vai, ja iespējams, pie vārda īpašnieka.

Japāņu valodā ir daudz homonīmu jeb vārdu, kuru izruna un rakstība ir vienāda, bet nozīmes – atšķirīgas, un vēl vairāk homonīmu var rasties transliterācijas rezultātā. Šāda apostrofa vai defises lietošana var palīdzēt tos izšķirt. Piemēram, dažādas hiraganas rakstzīmju kombinācijas angļu valodas atveidē var izskatīties vienādi – *či + n + a + cu* (ちんあつ *chin'atsu* 'apspiešana') un *chi + na + cu* (ちなつ *Chi'natsu*, sieviešu personvārds).

Hiragana	Hepbērna atveide	Atveide latviešu valodā
ちなつ	Chi'nacu	Činacu
ちんあつ	chin'atcu	činacu

Morfēmu un kandži robežas personvārdos

8. tabulas piemērs ilustrē morfēmu (kas šajā gadījumā sakrīt ar kandži) robežu noteikšanas nozīmi, lai varētu pareizi atveidot latviešu valodā. Ir arī citi gadījumi, kas nav saistīti ar līdzskaņiem *n* un *j*, kuros atveides noteikšanā ir svarīgas morfēmu robežas.

6. tabulā redzamās patskaņu (precīzāk, zilbju un patskaņu) kombinācijas var veidot garos patskaņus vienas morfēmas robežās, bet katrs patskanis var arī piederēt pie citas morfēmas, kā personvārdos *Mei*, *Inoue*, *Miike*, *Fudžii* un *Masaaki* 9. tabulā. Patskaņu pagarināšana nenotiek pāri morfēmu robežām (Iwasaki 2013, 31; SWET [2018] 2022), tādēļ arī angļu un latviešu valodas atveidē šādos gadījumos nelieto garumzīmes, bet raksta divus secīgus patskaņus. Lai labāk varētu uztvert šeit apspriesto problemātiku, 9. tabulā Hepbērna atveidē morfēmu robežas šī raksta autore norādījusi ar defisi, tomēr angļu valodā šādi defises izmanto ļoti reti (kā minēts iepriekš, visbiežāk apostrofus vai defises lieto tikai līdzskaņu *n* un *j* atdalīšanai).

Kandži	Hiragana	Hepbērna atveide	Atveide latviešu valodā	Komentārs
芽生	めい	Me-i	Mei	<i>e + i</i> neveido garo <i>ē</i>
池江	いけえ	Ike-e	Ikee	<i>e + e</i> neveido garo <i>ē</i>
由理恵	ゆりえ	Yu-ri-e	Jurie	–
井上	いのうえ	Ino-ue	Inoue	<i>o + u</i> neveido garo <i>o</i>
三池	みいけ	Mi-ike	Miike	<i>i + i</i> neveido garo <i>ī</i>
藤井	ふじい	Fuji-i	Fudžii	<i>i + i</i> neveido garo <i>ī</i>
新井	あらい	Ara-i	Arai	–
博臣	ひろおみ	Hiro-omi	Hiroomi	nedrīkst sajaukt ar citu personvārdu Hiromi
正明	まさあき	Masa-aki	Masaaki	<i>a + a</i> neveido garo <i>ā</i> ; nedrīkst sajaukt ar citu personvārdu Masaki

9. tabula. Vārdi, kur starp diviem patskaņiem ir morfēmas un kandži robeža

Lai arī latviešu valodā vārdi nebeidzas ar divskani, personvārdos būtu ieteicams saglabāt divus secīgus patskaņus vārda beigās, ja tie katrs ir savas morfēmas sastāvdaļa, kā 9. tabulas *Mei*, *Jurie* un *Arai*. Tā kā šiem vārdiem pēdējais patskanis japāņu valodā atbilst veselam kandži, to noņemt nozīmētu dzēst pusi no vārda nozīmes (piemēram, *Mei* šajā piemērā sastāv no diviem kandži – *me* (芽 'asns') un *i* (生 'dzīvība')). Vēl citi piemēri ar šādiem vārdiem: *Čie* (千絵, ちえ *Chie*), *Mie* (美恵, みえ *Mie*), *Rie* (理絵, りえ *Rie*), *Ei* (永依, えい *Ei*).

Ja nav zināma oriģinālrakstība un ir šaubas vai nu par garajiem patskaņiem, vai morfēmu robežām, risinājumu un skaidrību dažos gadījumos var meklēt uzticamā japāņu personvārdu vārdnīcā, bet bieži tikai pie šā vārda īpašnieka.

Personvārdu locīšana un secība

Ja vārda galotne ir tāda pati kā latviešu vārda galotne, to loka atbilstoši latviešu valodas likumiem (tādas galotnes būtu *a* un *e*). Piemēram, personvārdu *Inoue* iespējams locīt šādi – nom. *Inoue*, ģen. *Inoues*, dat. *Inouei/Inouem*, akuz. *Inoui*, instr. ar *Inoui*, lok. *Inouē*, vok. *Inoue!* Ja vārda beigas nesaskan ar latviešu valodas galotnēm, to neloka, piemēram, *Hokusai* paliktu tāds pats visos locījumos.

Japāņu valodā japāņu izcelsmes personu vārdi un uzvārdi tiek rakstīti ar kandži, tomēr ir gadījumi, kad vārds vai vārda daļa ir rakstīta ar hiraganu, it īpaši sieviešu vārdiem. Šādos gadījumos vecāki izvairījušies asociēt vārdu ar konkrētu nozīmi, bet devuši priekšroku skanējumam.

Japāņu valodā secība ir šāda – uzvārds un pēc tam vārds. Japāņu autoru atveides ieteikumu rokasgrāmatās un vadlīniju publikācijās, ja iespējams, iesaka saglabāt šo secību, bet pieļauj, ka var mainīt secību, ja auditorija ir cilvēki, kas automātiski pieņem, ka vārds ir rakstīts pirmais (SWET [2018] 2022, 37–38). Angļu valodas tekstos transliterācijās no japāņu valodas visbiežāk vārdu raksta pirmo. Arī latviešu valodas tekstos vārds rakstāms kā pirmais, ievērojot latviešu valodas tradīciju.

川 端 康 成

Kawa bata Yasu nari → angļu val. *Yasunari Kawabata*

Kava bata Jasu nari → latv. val. *Jasunari Kavabata*

Ja latviešu valodas tekstā nepieciešams līdzās atveidei latviešu valodā norādīt personvārdu oriģinālrakstībā (vai arī Hepbērna atveidi), cienot japāņu

valodas kultūru, ieteicams japāņu valodas tekstā ievērot secību – uzvārds un pēc tam vārds.

Jasunari Kavabata (川端 康成 *Kawabata Yasunari*)

Augstā un zemā toņa zilbes

Japāņu valodā nav uzsvara kā latviešu valodā, bet zilbes tiek izrunātas ar augstu vai zemu toni.

Sa-i-to (zema-augsta-augsta)

Ja-ma-mo-to (zema-augsta-augsta-augsta)

Sa-to (augsta-zema)

Ši-mi-dzu (augsta-zema-zema)

Ho-ri-gu-či (zema-augsta-zema-zema)

Augstās un zemās zilbes vārdos nav paredzamas un ir jānācās katram vārdam atsevišķi, turklāt dažādos dialektos vienam un tam pašam vārdam tās var atšķirties. Augstajam un zemajam tonim var būt nozīmes šķīrēja funkcija. Ir pieejamas uzvārdu zilbju toņu vārdnīcas, tātad uzvārdiem tās ir zināmā mērā normētas.

1. ALA-LC [2018] 2022 – *Japanese The ALA-LC Japanese Romanization Table*. Council on East Asian Libraries, CTP/CJM Joint Working Group on ALA-LC Japanese Romanization Table, 2018 [skatīts 20.08.2023.]. Pieejams: <https://www.loc.gov/catdir/cpsd/romanization/japanese.pdf>
2. Eglīte, Katajs 1977 – Eglīte, Guna, Katajs, Edgars. Par japāņu valodas vārdu atveides problēmām. *Latviešu valodas kultūras jautājumi*. 13. izdevums. Rīga : Liesma, 1977, 126.–134. lpp.
3. Eglīte, Katajs 1978 – Eglīte, Guna, Katajs, Edgars. Pārskats par japāņu valodas latīņu transkripcijas sistēmām. *Latviešu valodas kultūras jautājumi*. 14. izdevums. Sast. T. Porīte. Rīga : Liesma, 1978, 164.–170. lpp.
4. Haijima 2015 – Haijima, Agnese. Japāņu valodas vārdu transkripcija latviešu valodā. *Latvijas Universitātes raksti. Orientālistika*. 803. sējums. Red. L. Taivans. Rīga : Latvijas Universitāte, 2015, 175.–180. lpp.
5. Iwasaki 2013 – Iwasaki, Shoichi. *Japanese*. Volume 17. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2013.

6. Kenkyusha 1992 – *The Kenkyusha Japanese-English Learners Dictionary*. Ed. S. Takebayashi. Tokyo : Kenkyusha, 1992.
7. Komaba 2009 – *Recommended System for Romanizing Japanese*. Komaba Organization for Educational Development, The University of Tokyo, 2009 [skatīts 20.08.2023.]. Pieejams: <http://park.itc.u-tokyo.ac.jp/eigo/UT-Komaba-Romanization-of-Japanese-v1.pdf>
8. Kudo 2011 – Kudo, Yoko. Modified Hepburn Romanization System in Japanese Language Cataloging: Where to Look, What to Follow. *Cataloging & Classification Quarterly* 49 (2), 2011, pp. 97–120. Pieejams: <https://doi.org/10.1080/01639374.2011.536751>
9. Martin [1975] 1988 – Martin, E. Samuel. *A Reference Grammar of Japanese*. Tokyo : Charles E. Tuttle Company, 1988.
10. Nastevičs 2021 – Nastevičs, Uģis. Romanization of Japanese in Latvian and Transcription of Latvian in Japanese. *XIII Starptautiskais baltistu kongress „Baltu valodas laikā un telpā”*, 2021. gada 13.–15. oktobrī.
11. Nippon 2022 – Akasi or Akashi? Hepburn Most Established of Japan's Different „Rōmaji” Systems. *Nippon.com*, November 2, 2022 [skatīts 20.08.2023.]. Pieejams: <https://www.nippon.com/en/japan-data/h01483/>
12. SWET [2018] 2022 – *Japan Style Sheet, Third edition. The SWET Guide for Writers, Editors, and Translators*. Tokyo: Society of Writers, Editors, and Translators, [2018] 2022 [skatīts 20.08.2023.]. Pieejams: https://japanstylesheet.com/wp-content/uploads/2022/08/JapanStyleSheet_3rdEdition_SWET_2022.pdf
13. The Asahi Shimbun 2022 – VOX POPULI: Confusion still exists regarding the romanization of Japanese. *The Asahi Shimbun*, October 6, 2022 [skatīts 20.08.2023.]. Pieejams: <https://www.asahi.com/ajw/articles/14736165>
14. 名前10万よみかた辞, 10man Yomikata Jiten (100 000 personvārdu vārdnīca). 東京 : 日外アソシエーツ Tokyo : Nichigai Associates, 2002.

Noderīgas timeklvietnes

Izplatītākie jaundzimušo vārdi: 明治安田 Meiji Yasuda / Meidži Jasuda (*Meidži Jasuda* apdrošināšanas uzņēmuma statistika). Pieejams: <https://www.meijiyasuda.co.jp/enjoy/ranking/>

Izplatītākie uzvārdi prefektūrās: 名字由来 Myoji Yurai / Mjodži Jurai (Uzvārdu izcelsme). Pieejams: <https://myoji-yurai.net/prefectureRanking.htm>

Zilbju toņi vārdos: 日本語教育用アクセント辞典 Nihongo Kyoikuyo Akusento Jiten / Nihongo Kjoikuyo Akusento Džiten (Zilbju toņu vārdnīca japāņu valodas apguvei). Pieejams: <https://accent.u-biq.org/namae.html>

Zilbju toņi uzvārdos: 名字アクセント辞典 Myoji Akusento Jiten / Mjodži Akusento Džiten (Uzvārdu zilbju toņu vārdnīca). Pieejams: <https://myoji.scave.net/>